

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ ՏՈՒԺՈՂԻ ԻՐԱՎՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՍԱՍՎԵԼ ԴԻԼԲԱՆԴՅԱՆ

Քրեական դատավարության անմիջական խնդիրներից են հանցագործություն կատարած անձանց բացահայտելը և նրանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելը: Այս խնդրի իրականացումը բնականաբար ենթադրում է հանցագործությունից տուժած անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանություն: Պետությունը պարտավոր է ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ պաշտպանելու անձի կյանքը, պատիվը և արժանապատվությունը, սեփականությունը: Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածի 3-րդ կետի. «Հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն ծագող իրավունք»:

Հանցագործությունից տուժած անձնաց իրավունքների պաշտպանությունը բավականին բարդ խնդիր է, որովհետև միշտ չէ, որ հանցագործությունները բացահայտվում են, իսկ դրանցից տուժած անձինք հնարավորություն են ունենում ստանալու կրած վնասների հատուցում: Այս գործընթացի համար կարևոր է նաև տուժողի վարքագիծը: Հանցագործությունից տուժած անձինք շահագրգռված են շուտ ներգրավվելու վարույթ և իրենց գործողություններով նպաստելու հանցագործության բացահայտմանը:

Քրեական դատավարությունում տուժողի ակտիվությունը բխում է նրա իրավական վիճակի օրենսդրական ճիշտ կարգավորումից: Սա նշանակում է, որ անհրաժեշտ է ինչպես այդ հասկացության, այնպես էլ նրա իրավունքների և պարտականությունների ու դրանց իրականացումն ապահովող երաշխիքների հստակ կարգավորում: Այսօր փոփոխության են ենթարկվում քրեական դատավարության գրեթե բոլոր ինստիտուտները, այդ թվում նաև «տուժող» հասկացությունը և նրա կարգավիճակը:

Քրեական դատավարության գործող օրենսդրությամբ նախատեսված բոլոր ինստիտուտներն անցել են պատմական զարգացում. այդ թվում նաև տուժողի ինստիտուտը. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58 հոդվածում տրված բնորոշումը էապես տարբերվում է ՀԽՍՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած ձևակեր-

պումից: Դատավարական ինստիտուտների զարգացման ընթացքը դիտարկելիս նկատում ենք, որ ներկա ձևակերպումը չի համապատասխանում այն պահանջներին, որոնք դրված են քրեական դատավարության առջև: Այս փաստի վառ վկայությունն է ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի 6 հոդվածի 26-րդ կետում տեղ գտած բնորոշումը, ըստ որի՝ տուժող է համարվում այն ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, ում վերաբերյալ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ ենթադրյալ հանցագործությամբ նրան պատճառվել է վնաս կամ կարող էր պատճառվել՝ ենթադրյալ հանցանքն ավարտին հասցնելու դեպքում:

Տուժողի հասկացության ճիշտ բնորոշումը կարևոր է նաև անչափահաս անձանց իրավունքների պաշտպանության համար: Քրեական դատավարության օրենսգրքում չկա անչափահաս տուժողի առանձին բնորոշում կամ նրա իրավական վիճակի հատուկ կարգավորում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58 հոդվածում տեղ գտած կարգավորումը հավասարապես վերաբերում է նաև անչափահաս տուժողին, որը դատավարության ինքնուրույն սուբյեկտ է: Օրենսդիրը սահմանել է իրավունքների և պարտականությունների, օրինական շահերի և դրանց երաշխիքների այնպիսի համակցություն, որն անհրաժեշտ է հանցագործությունից տուժած անձին դատավարությունում իր օրինական շահերը պաշտպանելու համար: Այդ տարրերն ընդհանուր են հանցագործությունից տուժած բոլոր անձանց համար՝ անկախ նրանց ծագումից, սոցիալական վիճակից, սեռից և այլ հատկանիշներից, այսինքն՝ բոլոր տուժողներն իրենց իրավական վիճակով նույնն են:

«Անչափահաս տուժող» հասկացությանը հանդիպում ենք քրեական դատավարության տարբեր հոդվածներում, որոնցում սահմանված են դատավարական որոշակի գործողությունների կատարմանը նրանց մասնակցության առանձնահատկությունները: Առանձնակի կարևոր է անչափահաս տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Անչափահաս տուժողի համար դժվար է քրեական վարույթի ընթացքում ինքնուրույն իրականացնել իր շահերի պաշտպանությունը: Ճիշտ է, անչափահաս տուժողը քրեական հետապնդման ենթարկված անձ չէ, բայց քրեական վարույթի շրջանակներում ունի ինչպես նյութական, այնպես էլ դատավարական շահ: Հետևաբար, քրեական վարույթի շրջանակներում չեն կարող հաշվի չառնվել անչափահաս տուժողի հոգեկան վիճակի, մտավոր զարգացածության աստիճանը, տարիքը և այլ հատկանիշներ:

«Անչափահաս» և «երեխա» հասկացությունները կիրառվում են տարբեր իրավական ակտերում, քանի որ անչափահասը մասնակից է տարբեր հարաբերությունների: Այսինքն՝ ՀՀ օրենսդրության մեջ զուգահեռաբար օգտագործվում են ինչպես «երեխա», այնպես էլ «անչափահաս» հասկացությունները: Երեխաների իրավունքների պաշտպա-

նությանն ուղղված հիմնական իրավական ակտերից է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1996 թվականի մայիսի 29-ին ընդունված «Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը: Երկու դեպքում էլ տարիքային սահմանը նույնն է: «Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում սույն օրենքի գործողությունը տարածվում է մինչև 18 տարեկան անձանց վրա»:

Քրեական դատավարությունում տարիքային նման կարագավորում նախատեսված է հանցագործություն կատարած անձանց համար: Այսպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 439 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «սույն օրենսգրքի դրույթները կիրառվում են այն անձանց հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով, ում տասնութ տարին լրացել է հանցանքը կատարելու պահին»: Նախագծի 410 հոդվածի համաձայն՝ «սույն գլխի դրույթները կիրառվում են այն անձանց վերաբերյալ վարույթով, ում տասնութ տարին չի լրացել ձեռքարկման կամ մեղադրանք ներկայացնելու պահին»: Ինչպես տեսնում ենք, Նախագծով նույնպես անչափահասության տարիք է համարվում մինչև 18 տարին: Քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը, անչափահասի տարիքային առանձնահատկություններից ելնելով, նախատեսում է դատավարական ձևի որոշ տարբերակում, մասնավորապես քրեական դատավարության օրենսգրքի 50-րդ գլուխը նվիրված է անչափահասների գործերով վարույթային առանձնահատկություններին: Պետք է նշել, որ այդ գլխում հիմնականում կարգավորվում են անչափահաս կասկածյալին կամ մեղադրյալին վերաբերող հարցերը: Կարծում ենք, որ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած վերը նշված կարգավորումը վերաբերում է նաև անչափահաս տուժողին:

Այսպիսի իրավական կարգավորման համար հիմք են նաև միջազգային իրավական կարգավորումները, մասնավորապես ՄԱԿ-ի Նվազագույն կանոնները անչափահասի նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ («Պեկինյան կանոններ»), որի 2.2 կետի համաձայն՝ «անչափահաս է համարվում այն երեխան կամ երիտասարդը, որը իրավախախտման համար, գործող իրավական համակարգի շրջանակներում, կարող է ենթարկվել պատասխանատվության մեծահասակի նկատմամբ գործադրվող պատասխանատվության ձևից տարբերվող ձևով»¹: Պետք է նշել, որ տարիքային սահմանները կախված են յուրաքանչյուր իրավական համակարգի դրույթներից՝ ըստ անդամ պետությունների տնտեսական, սոցիալական, մշակութային առանձնահատկությունների: Դրա համար «անչափահաս» հասկացությունն ընդգրկում է բավականին լայն շրջանակ, այսինքն՝ 7-ից մինչև 18 տարեկան կամ ավելի մեծ: Այդպիսի շրջանակն անխուսափելի է՝ նկատի ունենալով ազգային իրավական համակարգերի բազմազանությունը, և չի նվազեցնում վերը նշված չափորոշիչ կանոնների նշանակությունը:

¹ http://advocates.am/images/photos_of_advocates/ex_1/1._ANCHAPAHAS.pdf:

Անչափահասի վերաբերյալ միջազգային ակտերում և ազգային օրենսդրության մեջ տեղ գտած տարիքային սահմանը վերաբերում է նաև անչափահաս տուժողին:

Պետք է նշել, որ միջազգային հանրության կողմից սահմանվել են արդարադատության իրականացման նվազագույն չափորոշիչներ նաև անչափահաս տուժողների և վկաների համար: Այսպես, 2005 թվականի հուլիսի 22-ին ՄԱԿ ընդունեց Արդարադատության ղեկավար սկզբունքները, որոնք վերաբերում են հանցագործությունից զոհ, այսինքն՝ տուժող դարձած երեխային և վկային:

Հանցագործությունից տուժած անչափահաս անձանց պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային հանրության կողմից ղեկավար սկզբունքների մշակումը և ազգային օրենսդրության մեջ և պրակտիկայում դրանց կիրառումը կարևոր երաշխիք են այդ կատեգորիայի անձանց համար, որովհետև երեխան կրկնակի դժվարություն է կրում արդարադատությանը մասնակցելիս: Երեխաներն առանձնանում են ըստ իրենց տարիքային հասունության աստիճանի և անհատական հատկանիշների:

Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինները և պաշտոնատար անձինք քրեական գործով վարույթի ընթացքում պարտավոր են անչափահաս տուժողի համար ապահովել հետևյալ սկզբունքների կիրառումը՝ արժանապատվության, բոլորի հավասարության, երեխայի լավագույն շահի պաշտպանության, ներդաշնակ զարգացման, արդար դատական քննության: Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինները պետք է առաջնորդվեն այն գաղափարով, որ յուրաքանչյուր անչափահաս ունի իր արժեքային համակարգը, անձնական արժանապատվությունը, հստակ պահանջներ, շահեր և անձնական կյանք:

Իրավաբանական օգնություն ստանալու մեղադրյալի իրավունքն առավել ապահովված է, քան տուժողի: Մասնավորապես, եթե կասկածյալի կամ մեղադրյալի համար քրեական վարույթին պաշտպանի մասնակցությունը պարտադիր է, ապա նույնը չի կարելի ասել անչափահաս տուժողի դեպքում: Կարծում ենք, որ, չնայած նրանց դատավարական վիճակի տարբերությանը, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով անչափահաս տուժողի հոգեկան և մտավոր զարգացածության վիճակը, ցանկալի կլիներ, որ նրա համար նույնպես ապահովվեր պարտադիր իրավական օգնություն ստանալու հնարավորություն:

Անչափահաս տուժողի համար որպես երաշխիք սահմանված է մանկավարժի պարտադիր մասնակցություն միայն հարցաքննության ընթացքում: Անչափահաս տուժողի իրավաբանական օգնությունից անվճար օգտվելու հնարավորության բացակայությունը նրա շահերի պաշտպանության առումով որոշակի մտահոգության տեղիք է տալիս: Կարծում ենք, որ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում պետք է վերացնել այդ սահմանափակումը և իրական երաշխիք

նախատեսել քրեական վարույթի շրջանակներում անչափահաս անձանց իրավունքների պաշտպանության ապահովման համար:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58 հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի իրավունքները սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը»: Քրեադատավարական օրենսդրությամբ չի կարգավորվում այն հարցը, թե ինչ պետք է անել այն դեպքերում, երբ անչափահաս տուժողի՝ դատավարությանը ներգրավված օրինական ներկայացուցիչը հիվանդանում է կամ ֆիզիկական արատ ունի:

Անչափահաս տուժողի իրավական վիճակի բնութագրման համար կարևոր են նրա իրավունակությունը և գործունակությունը, որոնք յուրաքանչյուր սուբյեկտի իրավական վիճակը բնութագրող կարևոր տարրեր են: Քրեադատավարական օրենսդրության մեջ չի նախատեսված իրավունակության և գործունակության բնորոշումը, հետևաբար դատավարագետներն իրենց ուսումնասիրության հիմքում դնում են քաղաքացիական օրենսդրության մեջ տեղ գտած ձևակերպումները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 20 հոդվածի համաձայն՝ «Քաղաքացիական իրավունքներ ունենալու և պարտականություններ կրելու ունակությունը (քաղաքացիական իրավունակություն) բոլոր քաղաքացիների համար ճանաչվում է հավասարապես:

Քաղաքացու իրավունակությունը ծագում է նրա ծննդյան պահին և դադարում է մահվամբ»:

Իրավունակությունը սուբյեկտի իրավունքներ և պարտականություններ ունենալու ունակությունն է, որն առաջ է գալիս սուբյեկտի հետ միասին, անկախ այն բանից՝ նա դրանք կարող է իրականացնել, թե ոչ: Այսպես, ցանկացած անչափահաս անձ, որին հանցագործությամբ պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, կարող է լինել դատավարական սուբյեկտիվ իրավունքների և իրավաբանական պարտականությունների կրող: Հետևաբար, իրավունակությունը տուժողի իրավական վիճակը բնութագրող առավել ընդհանուր տարր է:

Ճիշտ է, իրավունակությունը ընդհանուր իրավաբանական կատեգորիա է, բայց այն սուբյեկտիվ իրավունքների հետ նույնացնել չի կարելի²: Կարծում ենք, որ իրավունակությունը՝ որպես անձի սուբյեկտիվ իրավունքներ և պարտականություններ ունենալու նախադրյալ, չի կարող լինել իրավունք կամ սուբյեկտիվ իրավունքների համակցություն: Իրավունակության օրենսդրական բնորոշումից երևում է, որ վերջինիս էական բնութագրիչը ոչ թե «իրավունք» հասկացությունն է, այլ այդ իրավունքն ունենալու և իրականացնելու անձի ունակությունը:

² Տե՛ս **Мицкевич А. В.** Субъекты советского права. М., 1962, էջ 5, **Чечот Д. М.** Субъективное право и формы его защиты, Л., 1968, էջ 11:

Ելնելով վերը շարադրվածից՝ կարծում ենք, որ քրեադատավարական օրենսդրության մեջ քրեադատավարական իրավունակությունը կարելի է բնորոշել հետևյալ կերպ. քրեական դատավարությանը մասնակից լինելու, դատավարական իրավունքներ և պարտականություններ ունենալու ունակությունը հավասարապես ճանաչելի է բոլոր ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար:

Քրեական դատավարությունում իրավունքներ և պարտականություններ ունենալու ունակությունը դատավարության մասնակցի համար բավարար չէ դատավարությանն ակտիվ մասնակցելու համար: Որպեսզի դատավարության մասնակիցը կարողանա մասնակցել դատավարական իրավահարաբերություններին, պետք է օժտված լինի նաև այդ իրավունքներն ու պարտականություններն իրականացնելու ունակությամբ, այսինքն՝ գործունակությամբ: Միայն քրեադատավարական իրավունակությունն ու գործունակությունն են անձին հնարավորություն տալիս իրականացնելու իր դատավարական իրավունքներն ու պարտականությունները³: Հետևաբար, քրեադատավարական իրավասուբյեկտության մյուս կարևոր տարրը գործունակությունն է:

Իր գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու, իր համար քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծելու ու դրանք կատարելու քաղաքացու ունակությունը (քաղաքացիական գործունակություն) լրիվ ծավալով ծագում է չափահաս, այսինքն՝ տասնութ տարեկան դառնալու պահից (ՀՀ քաղ. օր.-ի հոդված 24, մաս 1): Դատավարության սուբյեկտի համար շատ կարևոր է նրա գործունակությունը, այսինքն՝ ինքնուրույնաբար իրավունքներն իրականացնելու և պարտականությունները կրելու ունակությունը: Հակառակ դեպքում անձը զգում է ներկայացուցչի կարիք, որը նրա փոխարեն պետք է իրականացնի այդ իրավունքները:

Պ. Վ. Պոլոսկովան քրեադատավարական գործունակությունը բնութագրում է որպես ինքնուրույն դատավարական գործողություններ իրականացնելու կամ դրանց մասնակցելու քրեական դատավարության իրավունքի կողմից ճանաչված անձի հոգեկան և ֆիզիկական ունակություն, իր քրեադատավարական իրավունքները գիտակցաբար օգտագործելու և պարտականությունները կատարելու ունակություն⁴:

Գործունակությունը քրեական դատավարության բոլոր սուբյեկտների համար նույն արտահայտությունը չունի: Սա նշանակում է, որ գործունակությունը կախված է սուբյեկտի դատավարական վիճակից: Այսպես, մեղադրյալը լրիվ գործունակ է դառնում 16 տարեկանից, քանի որ այդ տարիքից անձը դառնում է քրեական պատասխանատվու-

³ См. у Зусь Л. Б. Об уголовно-процессуальной правосубъектности // «Правоведение», 1974, № 5, էջ 52:

⁴ См. у Полоскова П. В. Правоспособность и дееспособность в советском уголовном процессе. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1985, էջ 35:

յան ենթակա սուբյեկտ: Ճիշտ է, քրեադատավարական օրենսդրությանը ապահովվում է պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունը, իսկ օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի մասնակցելու դատավարությանը, բայց նշված սուբյեկտի մասնակցությունը չի սահմանափակում մեղադրյալի կողմից՝ իր դատավարական իրավունքներն իրականացնելու հնարավորությունը:

Անչափահաս տուժողի համար քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանվում է այլ կարգավորում, այսինքն՝ անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի իրավունքներն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը:

Դատավարական գրականության մեջ տուժողի գործունակության համար առանձնացվում են հետևյալ երեք հատկանիշները՝ 1) տարիքը, 2) ֆիզիկական վիճակը, 3) հոգեկան վիճակը⁵: Այս հատկանիշներից որևէ մեկի բացակայությունը ենթադրում է, որ անչափահասը դատավարությունում լիարժեք չի կարող իրականացնել իր գործունակությունը: Տուժողը դատավարության ակտիվ սուբյեկտ կարող է համարվել, եթե առկա են վերը թվարկված հատկանիշները:

Քրեական դատավարության գործող օրենսդրությամբ առանձնացվում է միայն երկու հատկանիշ՝ 1) տարիքը (այսինքն՝ եթե անչափահաս է) և 2) անգործունակությունը: Քրեական դատավարության օրենսգրքում չի տրված անգործունակության սահմանումը, բայց առանձնացվում են «անգործունակ» և «սահմանափակ գործունակ» հասկացությունները, համապատասխան սահմանափակումներով (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի հոդված 77, մաս 2 և 3):

Իհարկե, օրենսգրքում տեղ գտած կարգավորումը սահմանափակում է անչափահաս տուժողի իրավունքները, քանի որ հնարավոր է, որ անձը չլինի հոգեկան հիվանդ, բայց ունենա այնպիսի ֆիզիկական պակասություններ, որոնք խոչընդոտեն իր իրավունքների իրականացումը: Այս տեսանկյունից որոշակի անհավասարություն կարող ենք տեսնել անչափահաս տուժողի և անչափահաս մեղադրյալի դատավարական իրավունքների իրականացման մեջ: Անչափահաս տուժողի գործունակությունը պայմանավորված է նրա տարիքով: Քրեադատավարական իրավահարաբերությունների շրջանակներում այն անկասկած ունի նաև իր առանձնահատկությունները: Օրենսդիրը դատավարության յուրաքանչյուր մասնակցի իրավական վիճակը կարգավորելիս ելնում է հանցագործության հետ նրա կապի բնույթից, շահագրգռվածության աստիճանից, դատավարությունում զբաղեցրած վիճակից և այլ հանգամանքներից:

Պետք է նշել, որ քրեական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ այս հարցի վերաբերյալ չկա միասնական մոտեցում: Այսպես,

⁵ Տե՛ս **Строжевич Ю. Н.** Правовой статус несовершеннолетнего потерпевшего в Российском уголовном процессе. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2008, էջ 46:

օրինակ՝ որոշ հեղինակների կարծիքով անչափահաս անձն անկախ տարիքից իրավունք ունի անձամբ իրականացնելու տուժողի և քաղաքացիական հայցվորի իր իրավունքները⁶: Այլ հեղինակներ գտնում են, որ տուժողը լրիվ գործունակ է համարվում 16 տարեկանից, քանի որ այդ տարիքից կարող է ցուցմունք չտալու կամ ակնհայտ սուտ ցուցմունք տալու համար ենթարկվել քրեական պատասխանատվության⁷:

Որոշ դատավարագետներ գտնում են, որ տուժողին չափահաս դառնալու պահից քրեադատավարական գործունակություն տալը առավելապես բխում է նրա իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունից⁸: Լ. Ռ. Կոկորևի կարծիքով, քրեական դատավարությունում սահմանափակ գործունակությունը սկսվում է 16 տարեկանից⁹:

Մ. Վ. Տանցերևն առաջարկում է բոլոր տուժողներին բաժանել երեք խմբի՝ 1) անգործունակ, 2) սահմանափակ գործունակ, 3) լրիվ գործունակ: Այսինքն՝ մինչև 14 տարեկան անչափահասները համարվում են անգործունակ, իսկ 14-ից մինչև 18 տարեկանները՝ սահմանափակ գործունակ¹⁰: Պետք է նշել, որ այդպիսի կարգավորում նախատեսված է ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ, բայց առանց տարիքային շեմն ընդգծելու: Նշված հարցի կապակցությամբ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան իրավունքի իրականացումը չի պայմանավորում երեխայի տարիքով: ՄԱԿ-ի 2005 թվականի Ղեկավար սկզբունքներում նույնպես սահմանված է, որ տարիքը չպետք է խոչընդոտի անչափահասի կողմից իր իրավունքների ամբողջական իրացումը և արդարադատության իրականացմանը լրիվ մասնակցությունը: Հիմք ընդունելով միջազգային իրավական նշված կարգավորումը՝ պետք է քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում համապատասխան փոփոխություն կատարել և չսահմանափակել տուժողի՝ իր իրավունքներն ամբողջական իրականացնելու հնարավորությունը: Անչափահաս տուժողը պետք է իրազեկված լինի դատավարությունում կատարվող գործողությունների ընթացքի մասին, այսինքն՝ տարիքային հանգամանքը չպետք է խոչընդոտի դատավարության ընթացքի մասին նրա իրազեկվածությունը:

Մեր երկրում անձը լրիվ գործունակ է դառնում 18 տարին լրանալու պահից: Այս տարիքային շեմը լրիվ հասկանալի և ընդունելի է: Պետք է նշել, որ իրավունքի տարբեր ճյուղերում տարիքային այդ շեմը

⁶ Տե՛ս **Смирнов Л., Грун А.** Рецензия на книги Мазлова А. Г. «Гражданский иск в уголовном процессе» (М., 1967) // «Соц. законность», 1968, № 8, էջ 96:

⁷ Տե՛ս **Божьев В. П.** К вопросу о понятии потерпевшего в советском уголовном процессе // "Учен. зап. ВИЮН". Вып. 15, 1962, էջ 178:

⁸ Տե՛ս **Тетерина Т. В.** Проблемы обеспечения имущественных, иных прав и законных интересов потерпевшего в уголовном процессе. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2004, էջ 10:

⁹ Տե՛ս **Кокорев Л. Д.** Потерпевший от преступления. Воронеж, 1964, էջ 18:

¹⁰ Տե՛ս **Танцеров М. В.** Потерпевший и его функция в уголовном процессе России. Дисс. ... канд. юрид. наук. Томск, 1999, էջ 58:

նույնանման չի կարգավորվում: Քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանվում է նաև սահմանափակ գործունակության հնարավորություն, իսկ թե որ տարիքից է անձը համարվում սահմանափակ գործունակ, քրեական դատավարության օրենսդրությունը չի կարգավորում: Ընդհանուր հետևությունն այն է, որ քրեական դատավարությունում անչափահաս տուժողի իրավունքների և իրավաչափ շահերի պաշտպանությունից ելնելով՝ քննարկվող հիմնախնդրին պետք է տալ հստակ կարգավորում:

Բանալի բառեր – տուժող, անչափահաս, երեխա, իրավունակություն, գործունակություն, իրավունքներ, պաշտպանություն

SAMVEL DILBANDYAN – Правоспособность и дееспособность несовершеннолетнего потерпевшего в уголовном процессе. – Защита прав и законных интересов несовершеннолетних жертв особенно важна, поскольку сами они в силу возраста и психологических качеств не могут защитить их надлежащим образом. Для урегулирования правового положения несовершеннолетних жертв в уголовном процессе необходимо исследовать их правоспособность и дееспособность, а также установить некоторые особенности производства.

Ключевые слова: потерпевший, несовершеннолетний, ребёнок, правоспособность, дееспособность, права, защита

SAMVEL DILBANDYAN – Juvenile Victim`s Legal Capacity and Capacity for Civil Conduct Criminal Proceedings. – The protection of the rights and legitimate interests of juvenile victims is important in criminal proceedings as due to their age and psychological condition they are not able adequately protect their rights and legitimate interests. For the settlement of the legal status of underage victims in the criminal process, their legal capacity and capacity for civil conduct should be examined. Protection of the rights and legitimate interests of juveniles requires certain peculiarities of criminal proceedings.

Key words: victim, juvenile, child, legal capacity, capacity, rights, protection